

Kartlegging av insekter langs Lysakerelva i Oslo

Stefan Olberg

BioFokus-notat 2019-64

BIO
FOKUS

Ekstrakt

BioFokus har på oppdrag fra Bymiljøetaten i Oslo kartlagt insektmangfoldet langs Oslo sin side av Lysakerelva. Kantsonene langs Lysakerelva er viktige leveområder for en lang rekke arter, men er samtidig under stort press fra ulike menneskelige påvirkninger. Målet med kartleggingen er å fremskaffe mer informasjon om mangfoldet av insekter, og da særlig bille-mangfoldet langs elva. Kartleggingen bestod av fellefangst med vindusfeller og malaise-feller, samt noe manuell fangst. Over 1900 insekter ble bestemt til art, og totalt 528 insektarter og 39 andre leddyr er så langt registrert. 12 av de totalt 15 påviste rødlistede insektartene var biller, i tillegg til to sommerfuglarter og en planteveps.

Nøkkelord

Lysakerelva
Oslo
Kartlegging
Biller
Insekter
Rødlistearter
Biologisk mangfold

Omslag

Lysakerelva sett fra Griniveien.
Foto: Stefan Olberg.

ISSN: 1893-2851

ISBN: 978-82-8209-780-2

BioFokus-notat 2019-64

Tittel

Kartlegging av insekter langs Lysakerelva i Oslo

Forfatter

Stefan Olberg

Dato

19. februar 2020

Antall sider

11 sider

Refereres som

Olberg, S. 2019. Kartlegging av insekter langs Lysakerelva i 2019. BioFokus-notat 2019-64. Stiftelsen BioFokus. Oslo.

Publiseringstype

Digitalt dokument (Pdf). Som digitalt dokument inneholder dette notatet "levende" linker.

Oppdragsgiver

Bymiljøetaten, Oslo kommune

Tilgjengelighet

Dokumentet er offentlig tilgjengelig.
Andre BioFokus rapporter og notater kan lastes ned fra:
<http://lager.biofokus.no/web/Litteratur.htm>

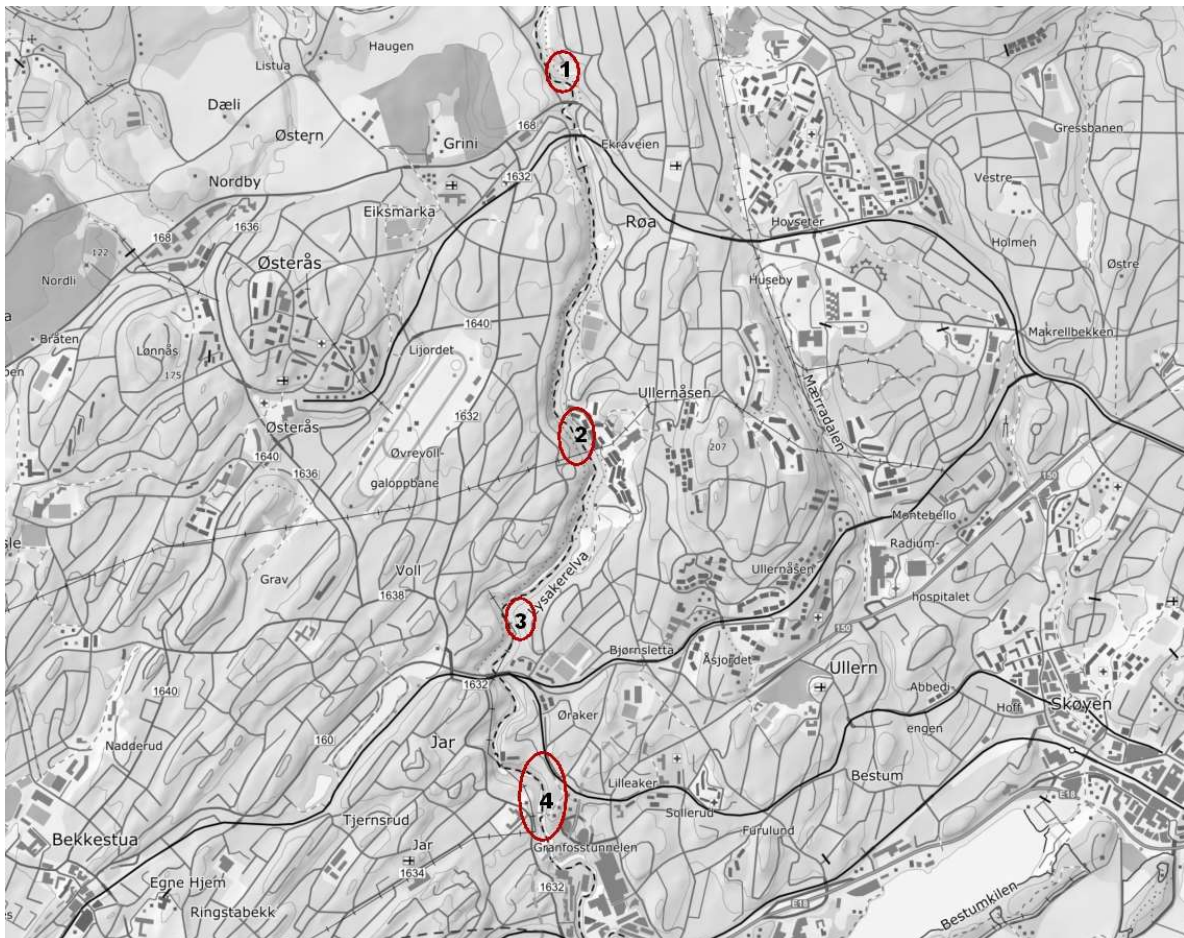
BioFokus: Gaustadalléen 21, 0349 OSLO

Telefon 22 95 85 98

E-post: post@biofokus.no Web: www.biofokus.no

Bakgrunn

BioFokus har på oppdrag fra Oslo kommune kartlagt insekter langs Oslo sin side av Lysakerelva. I følge tildelingen av midlene skulle det være et fokus på kartlegging av biller, og da særlig arter som står oppført på rødlisten (Henriksen og Hilmo 2015). Kantsonene langs Lysakerelva består av ulike skogtyper og en del ulike typer bearbeidet areal, som elveforbygninger, bebyggelse (hus og industribygg), hager, parker, turveier og veier. Skogen langs elva er ofte rik, med innslag av kalkskogspreget på enkelte plasser, flommarksskog i flate partier og ellers lavurtskog av ulike typer, dels dominert av barskog og dels av løvskog. Kantsonene (i tillegg til selve elva) er i all hovedsak avgrenset som viktige naturtyper (Miljødirektoratet 2019), og en del rødlistearter er registrert langs elva (Artsdatabanken 2019). Lite er derimot kjent om insektmangfoldet, men det antas at skogen langs elva huser en lang rekke interessante insekter, og deriblant flere arter oppført på rødlisten. Mange vedlevende biller er rødlistet og det bør derfor legges en god del vekt på registrering av biller i slike undersøkelser. De gjenværende grøntarealene langs elva er sterkt truet av menneskelige inngrep og utstrakt bruk. Det er derfor viktig å få en oversikt over hvilke arter som finnes her, slik at nødvendige tiltak og restriksjoner kan igangsettes for å sikre at det biologiske mangfoldet ivaretas på en best mulig måte.

Figur 1: Lysakerelva fungerer som grense (stiplet linje) mellom Oslo og Bærum, og fellefangsten av insekter ble foretatt på de fire lokalitetene angitt på kartet (1.Griniveien, 2.Møllefaret, 3.Lyseskrenten og 4.Vestveien).

Kartleggingsmetodikk

Vannlevende arter ble ikke undersøkt, og kartleggingen konsentrerte seg om skoglevende arter på fire lokaliteter spredd fra litt overfor der Griniveien krysser Lysakerelva, ned til Lilleaker (fig. 1). Vindusfeller og malaisetelt er to typer insektfeller som gjerne gir gode insektfangster og samtidig er komplimenterende med hensyn på hvilke arter som fanges. Disse to felletypene ble brukt på prosjektet, og de fanger primært flyvende insekter. Til sammen 19 vindusfeller og tre malaisetelt ble fordelt på fire lokaliteter langs elva; 1 Nord for Griniveien, 2 ved Møllefaret, 3 ved Lyseskrenten og 4 ved Vestveien (fig. 1-4). Fellene ble satt ut 13. og 16. mai og stod ute til 11. oktober 2019. I tillegg ble det samlet/registrert en del arter innenfor og litt i mellom de fire fellelokalitetene ved hjelp av slaghåv, såld og bankebrett.

Figur 2. Et malaisetelt ble plassert i gammel flommarksskog nord for Griniveien. Foto: Stefan Olberg.

Figur 3. En vindusfelle på gammel hassel ved Møllefaret. Foto: Stefan Olberg.

Figur 4. Edelløvslogen ved Vestveien. Foto: Stefan Olberg.

Resultater

Mangfoldet av insekter langs Lysakerelva

Fra før av er de to rødlistede sommerfuglene *Coleophora badiipennella* (EN) og kystdvergmåler (*Eupithecia subumbrata* (NT)) kjent fra nærområdet til Lysakerelva (Møllefaret på Oslo-siden), og seks rødlistede insektarter ble påvist ved Granfosstunellen på Lilleaker i 2011 (Olberg m.fl. 2011). Foruten disse registreringene ligger det på Artskart ingen funn av rødlistede insekter på Oslo sin side av Lysakerelva, og det er generelt sett gjort svært få insektfunn langs Lysakerelva.

Insektmangfoldet registrert i 2019

Undersøkelsene i 2019 gikk som planlagt, uten at feller ble ødelagt eller fjernet, men et par vindusfeller datt ned som følge av materialtretthet/uvær mot slutten av fellefangsten. I prosjektet har det blitt benyttet ulike innsamlingsmetodikk for å fange opp et bredt utvalg av de insektartene som finnes i området. Totalt ble over 1900 insekter og 480 andre virvelløse dyr artsbestemt på prosjektet, og disse utgjorde 528 ulike insektarter og 39 arter tilhørende andre leddyrgrupper. 263 forskjellige billearter ble registrert, hvorav 12 er oppført på rødlisten. I tillegg ble det påvist to sommerfugler og én planteveps oppført på rødlisten.

De totale insektfangstene i fellene ble vurdert som ganske lave, noe som dels kan skyldes plasseringen av de enkelte fellene (blant annet noe skyggefull plassering på en del av fellene), men også at det muligens har vært en generell nedgang de siste tiårene i mengden insekter i slike restbiotoper som Lysakerelva utgjør. Men mest av alt skyldes nok de lave fangstene at sommeren 2019 var dårlig egnet for flyvende insekter. Lange perioder med nedbør og få perioder med stabilt, varmt vær, er ikke optimalt for svermende insekter, og fører til lite dyr i fellene.

Nedenfor omtales de mest interessante funnene av biller og andre insekter gjort på dette prosjektet.

Omtale av rødlistearter og andre spesielt interessante arter

Microbregma emarginatum (Duftschmid, 1825) **EN**

Borebilleren *Microbregma emarginatum* (fig. 5) var inntil nylig kun kjent i to funn gjort på 60-tallet på Røa i Norge. De siste årene har det blitt påvist angrep av denne arten på noen lokaliteter med gamle grantrær stående langs kysten i Oslo, Akershus og Østfold. Denne borebilleren lever i barken på gamle, levende og solbelyste grantrær i lavlandet, og angrepet (larvegangene og klekkehullet) er relativt karakteristisk og lett gjenkjennelig med litt erfaring. Noen grantrær med angrep av denne arten ble påvist nord for Griniveien, ved Møllefaret (fig. 6) og ved Vestveien. I tillegg ble tre voksne biller fanget i vindusfeller ved Møllefaret og ett i en vindusfelle ved Vestveien.

Mordellaria aurofasciata (Comolli, 1837) EN

Broddbillen *Mordellaria aurofasciata* er i Norge kjent fra noen lokaliteter i Asker, Bærum, Hole og Oslo (blant annet på Lilleaker). Ellers i Norden er arten kun kjent fra Joutseno i Finland, på grensen mot Russland. Arten er knyttet til død ved, men det mangler kunnskap om detaljerte habitatkrav og valg av vertstrær. De voksne billene er blomsterbesøkende og trekkes sannsynligvis til varme blomsterenger. To eksemplarer ble fanget i malaisefellen som stod plassert på en liten kalkrik slåtteeng tett inntil skog ved Vestveien.

Figur 5. Borebillen *Microbregma emarginatum* (venstre) og kjukeboreren *Hadreule elongatula* (høyre) ble påvist langs Lysakerelva. Foto: Stefan Olberg.

Sumpgjødselbille - *Aphodius niger* (Panzer, 1797) VU

Sumpgjødselbille lever i slam og detritus på elvebredder og strender, et habitat som til tross for en del nedbygging ennå finnes litt rundt omkring på Østlandet. Ett eksemplar ble siktet frem fra elverusk langs elva ved Lyseskrenten.

Granråtevedbille - *Hylis procerulus* (Mannerheim, 1823) VU

Granråtevedbille er knyttet til råteved av ulike treslag, både av løvtrær og bartrær. To eksemplarer ble fanget i malaisefellen som stod plassert på en liten kalkrik slåtteeng tett inntil skog ved Vestveien.

Cryptolestes corticinus (Erichson, 1846) VU

Kjølfatbillen *Cryptolestes corticinus* er knyttet til vedlevende arter, gjerne barkbiller, og påtreffes under bark på ulike treslag. To eksemplarer ble fanget i vindusfellene som stod plassert ved Vestveien.

Trichoceble memnonia (Kiesenwetter, 1861) NT

Børstebillen *Trichoceble memnonia* er knyttet til død ved, der larven lever av andre insekter. Arten er påvist på døde eikegreiner på levende trær, i almeved og er også funnet på soleksponerte furustammer i gangene til reliktbukk (*Nothorhina muricata*). Arten er klart varmekjær, og ett eksemplar ble fanget i en vindusfelle plassert i Lyseskrenten.

Rhizophagus perforatus Erichson, 1845 NT

Denne smalbillen er tatt flere ganger i Norge, men kun i Oslo. De fleste funnene er gjort i forbindelse med kartlegging av gamle trær. Arten har et delvis underjordisk levesett og kan derfor være noe oversett. Ett eksemplar ble fanget i en vindusfelle ved Vestveien.

Stephostethus alternans (Mannerheim, 1844) NT

Muggbillen *Stephostethus alternans* er knyttet til død ved i edelløvsskog, og er funnet på et titalls lokaliteter på Sørøstlandet. Ett eksemplar ble fanget i en vindusfelle ved Vestveien.

Corticaria polypori J.Sahlberg, 1900 NT

Muggbillen *Corticaria polypori* er antagelig i tilbakegang på grunn av få nyere funn og artens tilknytning til gammel granskog. Arten kan påtreffes under bark og i tilknytning til død ved, gjerne gran. Fem eksemplarer ble fanget i vindusfeller ved Vestveien.

Cis fagi Waltl, 1839 NT

Kjukeboreren *Cis fagi* er påvist på Østlandet og Sørlandet, der den lever i kjuke på løvtrær, og er flere ganger påvist i svovelkjuke. Ett eksemplar ble fanget i en vindusfelle ved Vestveien.

Hadreule elongatula (Gyllenhal, 1827) NT

Kjukeboreren *Hadreule elongatula* (fig. 3) lever i rødbrandkjuke og enkelte andre kjukearter på gran og løvtrær i naturskog, og er påvist på Østlandet og Sørlandet. Ett eksemplar ble fanget i en vindusfelle i Lyseskrenten.

Choragus sheppardi Kirby, 1819 NT

Soppsnutebillen *Choragus sheppardi* er knyttet til kjernesopper (pyrenomyceter) på stammer og greiner av løvtrær, og er påvist på en del lokaliteter på Østlandet og Sørlandet. Ett eksemplar ble fanget i malaisefellen som stod plassert på en liten kalkrik slåtteeng tett inntil skog ved Vestveien.

Cladius ulmi (Linnaeus, 1758) NT

Plantevepsen *Cladius ulmi* er først og fremst knyttet til alm. Arten er forholdsvis nylig påvist i Norge og er kun kjent i noen få funn gjort rundt Oslofjorden, på lokaliteter hvor det vokser alm. Ett eksemplar av denne plantevepsen ble håvet i kantkratt langs skogen ved Elvefaret.

Almegulfly *Cirrhia gilvago* (Denis & Schiffermüller, 1775) NT

Larven til almegulfly lever på almeblader, og arten er begrenset utbredt langs kysten, fra svenskegrensen til Sørlandet. Ett eksemplar ble fanget i malaisefellen ved Vestveien.

Slåpetornstjertvinge - *Thecla betulae* (Linnaeus, 1758) NT

Slåpetornstjertvinge lever på slåpetorn, plomme og hegg. Biotopen er først og fremst kratt med slåpetorn, men den finnes også i hager med plommetrær som ikke blir sprøytet. Hegg kan muligens også være vertsplante i den nordlige delen av utbredelsesområdet. Arten er utbredt langs kysten fra Tvedestrand i Aust-Agder til Oslofjorden. Ett eksemplar ble observert flyvende i kanten av skogen ved Lyseskrenten.

Clitostethus arcuatus (P. Rossi, 1794) – Nesten ny for Norge

Den lille mariehønen *Clitostethus arcuatus* (fig. 6) ble fanget i to eksemplarer i malaisefellene ved henholdsvis Vestveien og Møllesvingen. Arten står ikke oppført som norsk i noen lister, men ett eksemplar ble påvist i en undersøkelse på Bygdø i 2016 (Endrestøl & Berggren 2018), samt at arten er påvist i Ekebergskråningen i 2018 (Jacobsen m.fl. 2018) og på Svartskog (Oppegård) i 2019. Arten ser ut til å være på spredning i Sverige, der den har blitt påvist på noen få og spredte lokaliteter etter at den første gang ble påvist i august 2017. Det er sannsynlig at arten spres over lange distanser av mennesker (blant annet via hageplanter), og det er nok størst mulighet for å treffe på denne mariehønen i hager og kantkratt i urbane strøk og i nærheten av hagesentere. Arten er liten og lys, og det kan være vanskelig å få øye på den, noe som fort gjør at den kan overses.

Figur. 6. Marihønen *Clitosthetus arcuatus* ble påvist langs Lysakerelva (venstre). Vindusfelle på grov gran angrepet av *Microbregma emarginatum* (høyre). Foto: Stefan Olberg.

Diskusjon

Grunnet Oslo sin beliggenhet, med et svært fordelaktig klima (varmt og tørt i sommerhalvåret) og godt innslag av kalkrik grunn, ligger alt til rette for at hovedstaden skal inneha et svært stort artsmangfold med mange arter oppført på rødlisten. Rundt 1100 truede arter er kjent fra Oslo og Akershus, klart flest av alle fylker i Norge, og mange av disse artene har i dag en usikker status eller antas å ha forsvunnet fra regionen (Gammelmo m.fl. 2016). Av de 202 truede artene som ble regnet som ansvarsarter for Oslo og Akershus (Gammelmo m.fl. 2016), er det antatt at 139 av artene fortsatt kan påtreffes i Oslo. Svært stor menneskelig aktivitet, og kun fragmenterte og arealmessig små restforekomster av lite påvirket natur i de kystnære og kalkrike delene av Oslo, gjør at artsmangfoldet knyttet til disse arealene må forventes å være under et stort press. Flere arter har av denne grunn forsvunnet fra Oslo (og Norge), samtidig som vår kunnskap om dette artsmangfoldet i de fleste tilfeller er svært mangelfull. Det er av disse grunner viktig å fremskaffe mer kunnskap om både rødlistede arter og det biologiske mangfoldet generelt i Oslo.

Sommeren 2018 kan ha vært svært uheldig for enkelte arter, men kan også ha vært gunstig for andre. Fellefangstene i 2019 var antagelig noe preget av tørkesommeren 2018, og helt klart preget av at deler av sommeren i 2019 var betydelig våtere enn normalt. En kald og våt sommer fører til mindre aktivitet hos insektene - som må bevege seg (fly) for å kunne fanges i fellene. Inntrykket var at mengden insekter i en del av fellene og i enkelte av fangstperiodene var en god del lavere enn forventet, men slike vurderinger er subjektive og ofte vanskelig å relatere til spesifikke årsaker.

Undersøkelsene på dette prosjektet er langt fra uttømmende med tanke på det eksisterende artsmangfoldet langs Lysakerelva. Flere insektgrupper er ikke kartlagt i det hele tatt, og selv blant billene, som var hovedfokuset i undersøkelsen, må det forventes at det reelle artsantallet som holder til langs Lysakerelva er mellom 2 og 5 ganger så høyt som det som ble påvist i denne undersøkelsen.

15 rødlistearter ble påvist i undersøkelsen. Dette var kanskje litt færre enn forventet, og kun to av rødlisteartene (sumpgjødselbille og *Cladius ulmi*) ser ut til å være nye for Oslo. Ingen arter nye for landet er så langt registrert. Til tross for noe dårligere fangst enn forventet har prosjektet gitt en god del verdifull informasjon om hva som finnes langs Lysakerelva. Det er derimot et stort behov for ytterligere slike undersøkelser for å få en god nok oversikt over artsmangfoldet til å kunne bruke insektdataene på en mer aktiv måte i forvaltningen, og for ivaretagelsen av de påviste artene på lokalt og nasjonalt plan.

Referanser

- Artsdatabanken 2019. Artskart. <https://artskart.artsdatabanken.no/>
- Endrestøl, A. & Berggren, K. 2018. Insekter og edderkoppdyr på Bygdøy, Oslo kommune - Supplerende kartlegging og statusoppdatering. NINA Rapport 1539. Norsk institutt for naturforskning. 88 s.
- Gammelmo, Ø., Olberg, S., Olsen, K.M., Lønnve, O.J., Hofton, T.H., Høitomt, T., Klepsland, J. og Thylén, A. 2016. Truede ansvarsarter i Oslo og Akershus. BioFokus-rapport 2016-12. Stiftelsen BioFokus. Oslo.
- Henriksen, S. og Hilmo, O. (red.) 2015. Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge.
- Jacobsen, R.M., Åström, J., Endrestøl, A., Błaalid, R., Fossøy, F., Often, A. og Sandercock, B.K. 2018. Tidlig oppdagelse og varsling av nye fremmede arter i Norge. System for overvåking av fremmede terrestriske karplanter og insekter. NINA Rapport 1569. Norsk institutt for naturforskning.
- Miljødirektoratet 2019. Naturbase. <https://kart.naturbase.no/>
- Olberg, S., Gammelmo, Ø., Lønnve, O.J. og Olsen, K.M. 2011. Insektinventering på Mustad N ved Lilleaker i Oslo. BioFokus-notat 2011-3. Stiftelsen BioFokus. Oslo.

BioFokus er en ideell stiftelse som skal tilrettelegge informasjon om biologisk mangfold for beslutningstakere, samt formidle kunnskap innen fagfeltet bevaringsbiologi. BioFokus ønsker å bidra til en kunnskapsbasert forvaltning av norsk natur.

En kunnskapsbasert forvaltning forutsetter god dokumentasjon av de arealene som skal forvaltes. BioFokus legger derfor stor vekt på feltarbeid for å sikre oppdaterte og relevante data om botanikk, zoologi, økologi, samt avgrensning og verdsetting av områder.

Høy kompetanse er en forutsetning for å kunne registrere og presentere biologisk mangfold-data på en god måte. BioFokus sine medarbeidere er derfor godt skolert innenfor en rekke artsgrupper og har en bred økologisk forståelse for de ulike naturtypene som de arbeider med, det være seg skog, kulturlandskap eller ferskvann. Digitale verktøy som databaser, GIS og bilde-behandling er viktige redskaper i vårt arbeid for å anskueliggjøre naturverdier på en best mulig måte.

Stiftelsen utgir to digitale rapportserier som heter BioFokus-rapport og BioFokus notat,
<http://www.biofokus.no/Publikasjoner/publikasjoner.htm>

Gaustadalléen 21
0349 OSLO
Org.nr: 982 132 924
post@biofokus.no
www.biofokus.no

ISSN 1893-2851
ISBN 978-82-8209-780-2

BioFokus-notat 2019-64